

LOGISTIKA JARAYONLARIDA MULTIMODAL TASHISHNING O'RNI VA ISTIQBOLLARI

Namangan davlat texnika universiteti

2- bosqich magistr talabasi

Sharafiddinov Qosimjon Tohirjon o'g'li

Telefon: +998945977103

Annotatsiya: Ushbu maqolada multimodal tashish ya'ni tashilayotgan yuklarni bir necha bosqichli manzilga yetkazish haqida ma'lumot keltirib o'tilgan. Jarayonning sifatini oshirish, mahsulotni xavfsiz va tez yetkazish usullari ham tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: *Logistika, integratsiya, tashkilotchilik, ta'minot zanjiri.*

Аннотация: В данной статье приведена информация о мультимодальных перевозках, то есть доставке грузов на несколько этапов до конечного пункта назначения. Проанализированы методы повышения качества процесса, а также способы безопасной и быстрой доставки продукции.

Ключевые слова: *Логистика, интеграция, организация, цепочка поставок.*

Annotation: This article provides information about multimodal transportation, that is, delivering transported goods to a multi-stage destination. Methods to improve the quality of the process, as well as ways to deliver products safely and quickly, are also analyzed.

Keywords: *Logistics, integration, organization, supply chain.*

Logistika- tovarlar va ma'lumotlar oqimini ishlab chiqaruvchidan to oxirgi iste'molchigacha bo'lgan barcha bosqichlarda boshqarish, nazorat qilish va optimallashtirish kabi bosqichlarni qamrab olgan jarayon hisoblanadi. Logistika yordamida tashilayotgan yukning, sifatli yetkazib berish vaqtini qisqartirish mumkin hamda yukning qo'shimcha harajatlarini oldini olish ehtimoli yuqori hisoblanadi. Logistika tushunchasi o'zining qadimiy tarixiga ega. "Logistika" so'zi kelib chiqishi bo'yicha yunonchadir. Qadimgi Afinada maxsus amal- "logist" yoki ijtimoiy o'z o'zini boshqarish amaldori bo'lgan (eramizgacha V asrda 30ga yaqin). Logistlar har yili qur'a tashlash yo'li bilan belgilanganlar; ularning vazifasiga vakolati tugagan boshqa amaldorlarning hisobotlarini tekshirish va bu hisobotlarni faxrli fuqarolar kengashiga tasdiqlashga topshirish kirgan. Qadimga Rimda ba'zi bir ma'muriy va diniy vazifalarni bajaruvchi amaldorlar logistlar deb atalgan.^[1]

¹ Q.A.Dadaboyev Logistika, "Iqtisod-moliya" Toshkent-2007.-B.5

Ushbu logistika atamasi deyarli barcha yevropa davlatlarida kelib chiqish tarixidan turli amaldorlarga va har hil vazifadasgi insonlarga tegishli bo'lgan. Yuklarni biror-bir manzilga yetkazish uchun yetkazishda javobgar shaxsdan uning tez va sifatli yetib borishi talab qilinadi. Yukni yetkazish ba'zi paytlarda ko'p tarmoqli usulda amalga oshiriladi uning turi multimodal usul hisoblanib, javobgar shaxs bir necha turdagi transport vositasidan foydalanishi mumkin. Multimodal usulining o'ziga yarasha afzallik va qiyinchilik jihatlari bor. Bu usul yordamida mahsulot turli davlat va qit'alardan yuklarni uning kelib chiqish sharoitiga qarab to'laligicha yetkazish yo'li bilan yukni yetib borishiga mas'ul shaxsning javobgarligi ostida bo'ladi. Qisqa qilib aytganda, multimodal logistikasi quyidagi ma'noda aytiladi:

Multimodal logistika - yuklarni turli transport turlaridan foydalanib, yagona tashish hujjati asosida jo'natish va yetkazib berish tizimidir. Ushbu jarayonda avtomobil, temiryo'l, dengiz va havo transporti o'zaro ketma-ket bog'liq holda ishlaydi. Barcha bosqichlarda mas'uliyat bitta operator zimmasiga yuklanadi, bu esa tashish jarayonini markazlashtirilgan tarzda boshqarish imkonini beradi. Multimodal tizim xalqaro savdo jarayonlarida samaradorlikni oshiradi, logistika zanjirini soddalashtiradi hamda yuklarni "eshikdan eshikkacha" yetkazib berishni ta'minlaydi. Shu sababli u zamonaviy transport tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Multimodal logistika - yuklarni turli transport vositalari yordamida yagona tashish hujjati asosida yetkazib berishni tashkil etuvchi tizimdir. Ushbu jarayonda avtomobil, temiryo'l, havo va dengiz transporti ketma-ket qo'llanadi, barcha jarayonlarni esa multimodal transport operatori boshqaradi. Operatorning vazifasi yukni jo'natuvchidan qabul qiluvchigacha uzluksiz va xavfsiz yetkazib berishni ta'minlashdir.

Mazkur tizimning ahamiyati global savdo aloqalarining kengayishi, xalqaro bozorlar o'rtasidagi yaqinlashuv hamda logistika jarayonlarida samaradorlikka bo'lgan talabning ortishi bilan izohlanadi. Multimodal tashish jarayonida konteynerlardan foydalanish yuklarni turli transport vositalariga tez va oson ortishga imkon beradi.

Hozirgi kunda multimodal logistika nafaqat eksport va import yuklari uchun, balki elektron tijorat, sanoat ishlab chiqarishi va gumanitar yordam yetkazishda ham keng qo'llanmoqda. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi, xususan GPS kuzatuv va blokcheyn asosidagi hujjatlashtirish jarayonlari bu tizimning yanada samarali ishlashini ta'minlamoqda. Shunday qilib, multimodal logistika zamonaviy xalqaro iqtisodiy aloqalarning muhim tarkibiy qismiga aylangan

Multimodal tashishni tahlil qilish uchun uni quyidagi tarzda afzallik va kamchilikli tomonini bilib olish muhim hisoblanadi.

Tejamkorlik – turli transport turlaridan oqilona foydalanish xarajatlarni kamaytiradi (masalan, dengiz + temir yo‘l kombinatsiyasi).	Murakkab rejalashtirish – turli transport vositalari va yo‘nalishlarni muvofiqlashtirish ancha murakkab.
Vaqt samaradorligi – bir transport turi yetib bormaydigan joylarga tezroq yetkazish imkonini beradi.	Qo‘shimcha yuklash-tushirish ishlari – transport turi almashganda yukni qayta ortish talab etiladi, bu vaqt va mablag‘ sarfini oshiradi.
Moslashuvchanlik – yukning turi, hajmi va manziliga qarab eng qulay transport kombinatsiyasini tanlash mumkin.	Kechikish xavfi – bir transport vositasidagi kechikish butun zanjirni sekinlashtirishi mumkin.
Logistika soddaligi – odatda birgina multimodal operator butun yo‘nalish uchun mas’ul bo‘ladi, bu esa tashish jarayonini yengillashtiradi.	Hujjatlashtirishdagi murakkabliklar – xalqaro yo‘nalishlarda bojxona, litsenziya va boshqa ruxsatnomalar ko‘p bo‘ladi.
Xavfsizlik – yukning harakatlanishi qat’iy nazorat qilinadi va sug‘urta qilish jarayonlari osonlashadi.	Sug‘urta va javobgarlik masalalari – yuk turli transport turlari bilan tashilganda, zarar yoki yo‘qotish uchun kim mas’ul ekanini aniqlash qiyinlashadi.
Global qamrov – uzoq masofalarga, hatto boshqa qit’alarga yuklarni yetkazishda qulay.	Yuqori boshlang‘ich xarajatlar – multimodal tashishni tashkil etish uchun infratuzilma va logistik tizimlar rivojlangan bo‘lishi kerak.
Ekologik samaradorlik – transport kombinatsiyasi yoqilg‘i sarfini kamaytiradi va atrof-muhitga ta’sirini yumshatadi.	Texnologik moslashuv muammolari – konteyner, platforma yoki terminallarning turli standartlari har doim ham bir xil bo‘lmaydi.

Hozirgi davrda xalqaro savdo aloqalari va elektron tijorat jadal rivojlanmoqda. Bu esa yuklarni qisqa muddatda va ishonchli tarzda yetkazib berishni taqozo etadi. Shu jarayonda multimodal logistika tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Turli transport vositalarining bir tizimda uyg‘unlashuvi yuk tashish jarayonini tezlashtiradi, xarajatlarni kamaytiradi va savdo jarayonini soddalashtiradi.

Kelgusida multimodal logistika yanada rivojlanishi kutilmoqda. Bunda zamonaviy texnologiyalar, masalan GPS kuzatuv, elektron hujjatlashtirish va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari muhim rol o‘ynaydi. Bundan tashqari, ekologik barqarorlik masalalari ham dolzarblashib bormoqda. Shuning uchun energiya tejamkor transport vositalari va “yashil logistika” tamoyillari kelajakda multimodal tizimning ajralmas qismiga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, multimodal logistika nafaqat bugungi talablarni qondiradi, balki kelajakdagi xalqaro transport va savdo tizimining barqaror rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

FOYDALANNILGAN ADABIYOTLAR:

1. Q.A.Dadaboyev Logistika, "Iqtisod-moliya" Toshkent-2007.-B.5
2. Xudoyberdiyev, A. Logistika asoslari. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2018.
3. Yo'ldoshev, M., & Qosimov, R. Transport logistikasi va multimodal tashish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
4. Qodirov, S. Xalqaro iqtisodiy munosabatlarda transport tizimi. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2019.
5. Tursunov, B. Logistika va ta'minot zanjiri boshqaruvi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021.
6. Rasulov, I. Zamonaviy transport tizimlari: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017.
7. Ahmedov, D. Globalizatsiya sharoitida xalqaro logistika. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2022.
8. Abduqodirov, O. Transport logistikasi va tashish jarayonlarini boshqarish. – Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2021.